

*STO GODINA KATOLIČKOGA SOCIJALNOG NAUKA.
SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE. Uredio i uvod napisao
prof. dr. Marijan Valković, Zagreb 1991.*

Svojedobo se govorilo da je kršćanstvo gotovo samo »individualistička i intimistička vjera bez posljedica na društvenom polju«, da je »Isusovom naučavanju bila tuđa socijalna komponenta« — itd. Međutim, drugi misle drukčije: »Kršćanska se vjera ne može shvatiti u punini bez socijalne komponente«, odnosno: »Socijalna dimenzija kršćanske vjere ima teoriju i praksu kao lice i naliče. I jedno i drugo postoji od početaka kršćanstva, ali se razvija dinamički i progresivno u koordinatama vremena i kulture.« Citati su to iz temeljite studije prof. dr. Marijana Valkovića, koju je objavio kao uvod (str. V—XXXVI) u knjigu pod naslovom: »Sto godina katoličkoga socijalnog nauka. Socijalni dokumenti Crkve« (802 str., uključivši kazala imena i stvari, te, kao dodatak, veoma opsežnu bibliografiju od 1891. god. do danas, razrađenu u poglavlja: »Dokumenti crkvenog učiteljstva — izvori«; »Opći prikazi katoličkog društvenog nauka« — priručnici, leksikoni, opća djela i prikazi; »Temelji« — humanizam, osoba, društvo, rasizam, klase, pravo, sloboda, demokracija, ljudska prava, pravda, pravda u Crkvi, svećenički problemi, ženidba, obitelj, odgoj, feminizam, kultura, prosvjeta, znanost, umjetnost, red, napredak, nezaposlenost, igra, slobodno vrijeme: »Gospodarstvo« — socijalizam, socijalističko društvo, crkva u socijalističkom društvu, kapitalizam, privatno vlasništvo, raspodjela društvenog proizvoda — novac, rente, dobra, multinacionalne kompanije, itd., sindikalizam; »Država — Crkva« — država općenito, Crkva, država i svijet, katolička akcija, svećenička socijalna djelatnost; »Međunarodna zajednica« — svijet, Ujedinjeni narodi, Europa, narod, nacionalne manjine, emigracija, politika, »politička teologija«; »Rat, mir, revolucija, nasilje«; »Ekologija«; »Ostali problemi« — atomska energija, demografska pitanja, siromaštvo, bogatstvo, glad, hrana, selo, grad, sredstva društvenog priopćavanja — »Massmedia«). Knjigu dokumenata uredio je spomenuti pisac uvodne studije, profesor Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu dr. Marijan Valković, a bibliografiju (str. 734—799) priredio je Marijan Biškup. Neki su dokumenti prevedeni posebno za ovaj zbornik. Djelo je izašlo u seriji »Koncil 3« zagrebačkoga izdavača »Kršćanska sadašnjost«, a recenzenti su bili dr. Ivica Maštruko i dr. M. Valković. Počeci industrijske revolucije i, osobito, velika francuska građanska revolucija bitnije su utjecali na javljanje temeljnih društvenih promjena, a sekularizacija, liberalizam i socijalizam nastoje srušiti sve »staro«. Valković ističe: »Klasa koja izbija na površinu i daje pečat modernoj civilizaciji jest građanski stalež, dinamičan i prodoran na području znanosti i umjetnosti, gospodarstva i trgovine, ali njegov uspon uvjetuje društveno raslojavanje. Ne samo tzv. prvi i drugi stalež, tj. plemstvo i crkveni dostojanstvenici, sve više gube moć i utjecaj, često uz krvave obračune, nego se i golema masa seljaka pretvara u novu radničku klasu, u proletarijat prepušten na milost i nemilost građanskih poslodavaca. Nastaje 'socijalno pitanje' modernog vremena, poseban 'znak vremena'« (str. VI). Od dvadesetih godina 19. st. intenzivnije se upozorava ili protestira i u javnom tisku zbog bezdušne eksploatacije radnika,

tako da pojam »iskorištavanje čovjeka po čovjeku« i nije tvorevina Karla Marxa, jer je 1845. god. upotrebljava i francuski kardinal Giraud iz Cambraia. Dr. Marijan Valković, zatim, daje uvid u daljnji razvoj katoličke socijalne misli, spominjući i ukazujući na niz mislilaca i djelatnika, među njima i na Adolfa Kolpinga, koji je 1991. god. proglašen blaženim, a u Zagrebu je u 19. st. osnovao »Djetečko društvo«. Socijalno pitanje postalo je toliko aktualno da se postavilo već na Prvom vatikanskom koncilu u 19. stoljeću, te se samo zbog rata oko Rima i u njemu nije dospjelo raspravljati o tom važnom pitanju. Valković, potom, govori o katoličkom socijalnom nauku putem djelatnosti pojedinih papa — Lava XIII., Pija X., Benedikta XV., Pija XI., Pija XII., Ivana XXIII., Pavla VI., Ivana Pavla II., a između njih i djelovanja Drugoga vatikanskog sabora iz naših dana. Prekretnicom u odnosu Crkve prema socijalnom pitanju prof. Valković smatra dolazak 1878. god. Lava XIII. na stolicu Sv. Petra, jer je on prestao s osudama dotadašnjih promjena i zbivanja, a krenuo je prema obnovi, ali u duhu velike katoličke tradicije. Posebna je među enciklika »Rerum novarum« iz 1891. godine, čiji je izvorni autor isusovac Matteo Liberatore, pisac također značajne knjige »Principi di Economia Politica« iz 1899., dakle — bio je kompetentan poznavalac problematike. Valković naglašava da Lav XIII. ne zaostaje za K. Marxom kada opisuje radničku bijedu: »Preuzimanje radova i gotovo sva trgovina došla je u ruke manjine, tako da je maleni broj mogućnika i velikih bogataša nametnuo gotovo ropski jaram bezbrojnom mnoštvu radnika.« Taj rimokatolički poglavar smatra bitnom ulogu Crkve u rješavanju socijalnih problema, ali traži intervenciju države, dok radnicima priznaje pravo na udruživanje, pod nadzorom crkvene vlasti. Naravno, sadržaj enciklike treba gledati u kontekstu vremena ali i u svjetlu ličnosti pape Lava XIII., koji je za konzervativce u samoj Crkvi rekao jednom prigodom: »Oni su za mene prestari«; ali, pojavu toga dokumenta treba gledati i u svjetlu činjenice da je »Rerum novarum« objavljen pola godine prije Erfurtskog programa njemačke socijaldemokracije — po Valkoviću — »prvoga ozbiljnijeg socijalističkog socijalnog programa«.

Marijan Valković i dalje znalački prati razvoj katoličkoga socijalnog nauka, socijalnog pokreta, socijalne znanosti. Potanko analizira pojedine akcije spomenutih papa, ukazuje na njihove prednosti, rezultate, na povijesno značenje, ali i na njihove nedostatke i nedosljednosti. Stoga je neobično korisno sada imati pri ruci sva relevantnija vrela o tome važnom pitanju te se i približe s njima upoznati. To su enciklike Lava XIII. »Rerum novarum« od 15. svibnja 1891. i Pija XI. »Quadragesimo anno« od 15. svibnja 1931., radio-poruke Pija XII. od 1. lipnja 1941. i 24. prosinca 1944., enciklika Ivana XXIII. »Mater et magistra« od 15. svibnja 1961. i njegovo encikličko pismo od 11. travnja 1963., pastoralna konstitucija »Gaudium et spes« Drugoga vatikanskog sabora od 7. prosinca 1965. i deklaracija »Dignitatis humanae« od 7. prosinca 1965. istoga koncila, govor Pavla VI. u OUN od 4. listopada 1965., enciklika istoga pape »Populorum progressio« od 26. ožujka 1967., njegov govor »Crkva i rad danas« od 10. lipnja 1969. i apostolsko pismo »Octogesima adveniens« od 14. lipnja 1971., zatim »Pravda u svijetu« III. sinode biskupâ od 30. studenoga 1971., »Poruka: prava čovjeka i pomirenje« Pavla VI. i sinode biskupâ od 23. listopada 1974., apostolski nagovor Pavla VI.

»Evangelii muntiandi« od 8. prosinca 1975., govor Ivana Pavla II. pred Generalnom skupštinom OUN 2. listopada 1979., enciklika istoga pape »Redemptor hominis« od 4. ožujka 1979., poruke Ivana Pavla II. OUN-u o razvoju od 25. kolovoza 1980. i šefovima država o vjerskoj slobodi i o dokumentu u Helsinkiju od 1. rujna 1980., njegove enciklike »Laborem exercens« od 14. rujna 1981. i »Divinis in misericordia« od 30. studenoga 1980., apostolska pobudnica »Familiaris consortia« Ivana Pavla II. od 22. studenoga 1981., »Povelja o pravima čovjeka« Svete Stolice od 22. listopada 1983., enciklika Ivana Pavla II. »Sollicitudo rei socialis« od 30. prosinca 1987. i »Socijalni nauk crkve u svećeničkom obrazovanju« Zbora za katolički odgoj od 30. prosinca 1988. godine. Enciklika Ivana Pavla II. od 1. 5. 1991. godine iz tehničkih razloga nije mogla ući u ovaj zbornik, no ona se edira kao poseban dodatak.

Naša šira javnost u poslijeraću bila je, u načelu, pogrešno informirana o sadržaju navedenih dokumenata Rimokatoličke crkve; naravno, znanstvenici i stručnjaci lakše su dolazili do strane literature, pa i onih tekstova koji su u nas prevedeni u malotiražnim časopisima i posebnim izdanjima. Doduše, god. 1942. objavio je R. Hradšćanec znamenite enciklike »Rerum novarum« i »Quadragesimo anno«, te govor Pija XII. iz 1944. godine. Međutim, sve se to ni izdaleka ne može usporediti sa sadržajem ovoga temeljnog izdanja s odabranim značajnim vrelima ili onim izvorima koji su bili prvotni u određenom pitanju. Svakako, moglo bi se postaviti pitanje zašto nisu objavljeni i još neki dokumenti, ali to je već pitanje i opsega knjige, koja je ionako veoma opsežna, pa i sâm priređivač ističe da se nada dodatnom volumenu. Zbornik je izišao kao vrijedan prilog jubileju — 100-godišnjici početaka crkvenoga javnog, bitnijeg zanimanja za socijalne probleme, podsjećajući nas na 1891. godinu, kada je kao razlog prve enciklike navedeno već u uvodu »radničko pitanje«. Iz objavljenih izvora u tom zborniku očito je da se u novije doba, poslije II. svjetskoga rata, u vrhovima crkve sve češće posvećuje izuzetna pažnja socijalnim i njima srodnim pitanjima koja leže u temeljima kršćanstva, pa tako i katoličanstva. Ali, nije naodmet podsjetiti i na nemali utjecaj ne samo socijalističko-komunističkih prevrata u većem dijelu svijeta te sve uočljivijega kraha njihovih rezultata, već i kretanja u zapadnome svijetu. Crkva je svojim velikim značenjem znatno utjecala na sve veće aktualiziranje i radničkog pitanja, odnosno životnih pitanja tzv. donjih društvenih slojeva, te na postupnu transformaciju stajališta zapadnog svijeta nabolje i u pogledu tih problema. Prof. Valković dobar je poznavalac tih problema (npr., on je već 1989. godine u »Bogoslovnoj smotri« objavio opsežniju studiju »Razvoj katoličkoga socijalnog nauka od Lava XIII. do Pavla VI.«), pa je zaista pravim znanstveno-stručnim rukama povjereno priređivanje i ovoga sadržajnog, kapitalnog izdanja, koje će od sada, uz ostalo, omogućiti mnogo šire i dublje proučavanje socijalne problematike u posljednjih stotinu godina.

Petar Strčić